

Várostarténeti

Olvásónk leveleit, válaszait esztörténelg kérjük!

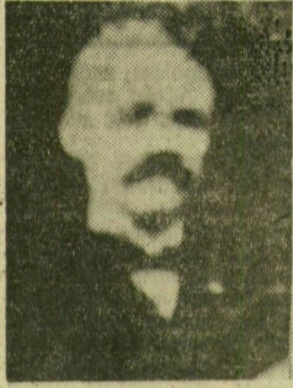
KI MIT TUD?

Rovatunk, úgy látszik, egymást nem ismerő rokonok összehozására is jó: dr. Szűts Lászlóné nem tudott a 24. kérdés kapcsán emlí-

tett Várady Ignác unokájáról, Vasváry Ödönről, s leveleiben bővebb fölvilágosítást kért róla. Ezt mi is leveleiben adtuk meg.

Válaszok

A 7. kérdésre: Az alsóvárosi plébánia halotti anyakönyve szerint Pestalics István 1932. febr. 2-án halt meg, és az Alsóvárosi temetőben nyugszik. (Lengyel Mária, Partizán u. 18.)

Pestalics István csoportképről kinagyított portréja Pusztai József bocsátotta rendelkezésükre

A rovatvezető megjegyzése: Örülünk, hogy régebbi kérdésünkre, melyre választ már alig is reméltünk, mégis pontos feleletet kaptunk. Ez arra is tanulság, mennyire hasznos volna, ha életrajzi vonatkozású kérdéseink megválaszolásában az anyakönyvi hivatalok, plébániák, sőt esetleg a temetkezési vállalat dolgozói közreműködnének. Segítségüket hálásan megköszönénk. Jó néhány hasonló kérdésünk még megválaszolatlan (Csókási Etelka, Héger Mihály, Iván Mihály halála).

A 21. kérdésre: Az alsóvárosi Kopp-féle kocma a Pálfy u. 25. sz. alatt volt: most lakás, 1954 óta én lakom benne. 1964. dec. 13-ig Koppnéval, aki Kopp János halála után újra férjhez ment Cziner Istvánhoz, együtt laktam. 86 éves korában halt meg. A házat 1968-ban újítottuk fel. (Takács Mihály, Pálfy u. 25.)

A rovatvezető megjegyzése: Most már tudjuk tehát, hol tartotta első munkaszolgalmi szereplésének minősülő előadását 1925. március első napjaiban József Attila. Változatlanul érdekel bennünket, hol volt ugyanakkor a felsővárosi pártszervezet, melyben a következő terten második előadását tartotta. Kérjük a felsővárosiakat, veteránokat, közlőjék erre vonatkozó emlékeztéseiket.

A 27. kérdésre: A szegedi Belvárosi temetőben nyugszik a 19 éves hős fiú, Bauernfeind Gyula. Sírköve részlén „még olvasható” a fölirat:

BAUERNFEIND GYULA
Ki itt alussza esendes álmát
és békés hant alatt
mint honvéd — a szent
— küzdelemben
első lett áldozat.
A föld, melyért vitézül elhalt
adjon neki esendes nyugalmat.
Elesett Szt. Tamásnál
1948-évi június 16-án
élete 19 — évében.

A Bauernfeind család régóta ismert Szegeden. B. Ferdinánd gyógyszerész, városi szószóló (tribunus plebis), egy időben a belvárosi kaszinó elnöke is volt. Szép, emeletes, erkélyes háza a Nagypiacon, a vár déli oldalával nézett szembe. Innen hangzott el Kossuth szózata 1848. október 4-én: Szegednek népe! Nemzetem büszkesége!

Két fia közül a fiatalabb Gyula volt, akitől a síremlék szövege szól. De valóban első hősi halottja volt a szent küzdelemnek 1848-ban?

A Batthyány-kormány 1848 tavaszán határozta el 10 honvédszászlóalj felállítását toborzás útján. A törté-

nelmi nevezetességre emelkedett 3. zászlóalj székelyül Szegedet jelölték meg. A fiatalok között versengés folyt, ki legyen az első honvéd a toborzásnál. Szabó Mihály és Bauernfeind Gyula — egymás tudtán kívül — különösen pályázott erre a dicsőségre. A szerencse előbbinek kedvezett. A 19 éves Gyula ezt rossz előjelnek vette, s megfogadta, az első honvéd mégis ő lesz... Szent Tamásnál, mint köztudott, elsőnek ért föl a sánctetőre, első is volt, aki onnan lebuokott. Ellen-séges ágyúgolyó sodorta el egyik lábát. Mint súlyos sebesültet, ápolásra Szegedre szállították gőzhajón. Utközben azonban sebe üszkösödni kezdett, s meghalt.

Síremlékén a júniusi keltezés nyilvánvalóan elírás lehet! Szent Tamás első ostroma július 14-én volt. (Csongor Győző.)

A 31. kérdésre: Arra kérdésre, hogy milyen pusztítást végzett az 1855. apr. 8-i árvíz Szegeden, ismereteimet a következőkben szeretném közreadni. Úgy vélem, az időpont néhány napos eltéréssel helytálló, mert a kritikus nap 17-én következett meg, amikor is több helyen szakadtak át védőtöltések, bár a fő baj az volt, hogy a midszert—algófi uradalom a védelmet elhanyagolta. A lakosság hosszabb időn át küzdött a városért: iskolás

gyermekük is a gátakon voltak, és szakajtókkal hordták a földet. A városi csatornákat nem tudták befedni, és kitört belőlük a víz az utcákra. Ezért hordókat helyeztek a nyílások fölé, a feneküket kiütötték, így a hordókban emelkedett ugyan a víz, de nem folyt szét. A töltések átszakadásával a vízszint süllyedt. A város közhangulata nagyon leromlott, és a víz, mely az elöntött területekről sokáig nem vonult vissza, késleltette a mezőgazdasági munkákat. Az ár elvonulása után valóban nekiláttak az évek óta húzódo vasúti áthidalás és partmetszés megvalósításának, bár ez utóbbi sem hozott jelentős eredményt, amint ezt a későbbi árvizek megmutatták. (Gergely Gyula.)

A 32. kérdésre: A Hősök Kapuja belső boltívére festett Aba-Novák Vilmos-freskóról Nagy Zoltán *Új magyar művészet* (1941) című könyvében találhatók részletek: Szent Borbála (112. lap), A branyiskói hősök szimbóluma (114), részlet a boltívről (72. tábla), B. Supka Magdolna *Aba-Novák Vilmos* című könyvében (1966): Sírátás (70. tábla), Menetelő katonák (71. tábla). (Pusztay Ödön, *Hajnóczy u. 4.*) Az Aba-Novák-freskó fényképfelvételét Jajczay János közli a *Mai magyar egyházművészet* című albumában (Révai, Bp. é. n.). A 42. és 43. sz. képtáblán található egy-egy 17x23 cm-es, jó minőségű, más-más oldalról készített felvétel. (Dr. Apró Ferenc, *Mikszáth Kálmán u. 11.*)

Kérdések

36. kérdés: Mikor szűnt meg a felsővárosi Gedó-vendéglő?

37. kérdés: Mikor szűnt meg a Csongrádi sugárút végén a Pille-vendéglő?

38. kérdés: Újszegeden, a vasútállomáson túl, az országút és a vasúti töltés között a húszas években kiépült városrészt Bobalics vagy Boboliestelepnek emlegették a húszas és harmincas években. Ki volt a telep névadója?

39. kérdés: Bányai Kornél, a haladó magyar költő, 1932-ben Szolnokon *Irodalmi Kurir* címmel folyóiratot adott ki. Az akkor Szegeden tanuló Radnóti Miklós is kapcsolatban állott a folyóirattal. Erről egy keltezés nélküli és olvashatatlan aláírást levél tanúskodik: „Radnóti Miklós barátom juttatta kezembe nagyon nívós lapját — május elsejéig sajnos olyan szegény leszek, Gém u. 12.)

mint a tempom egere, mint sok ezer más ifjú egyetemi hallgató kor- és bajársamitt. Május elsején viszont örömmel lépek az előfizetők közé...” A levél egyetlen fogódzója a föladó címe: Mérey u. 6/c. H. em., 4. alatt lakott az ismeretlen egyetemi hallgató, Radnóti Miklós barátja. Ki lehetett? (Péter László, *Somogyi-könyvtár.*)

40. kérdés: Az 1919-i proletárforradalom szegedi eseményeiben is szerepet játszott Honti Genál Tibor 1937 végén állásért folyamodott a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum igazgatóságához, s ennek alapján 1938. jan. 1-ével kinevezték művészettörténésznek a Közművelődési Palotába. Ő azonban állását nem foglalta el, sőt néhány hét múlva írásban le is mondta. Ki tud bővebben Honti Genál Tiborról? (Gyuris György, Gém u. 12.)

Palackposta

Elhatároztam, hogy otthon fogok vacsorázni. Bementem az üzletbe, vettem egy üveg sört, egy doboz sösheringet, egy bucit, édességnek pedig egy üveg meggykompótot.

Ahogy hazatértem, felbontottam a sört. Töltök. Azaz, csak tölténék. Nem csordul egy csepp sem. Az üveg üres. Vákuum. Azaz, hogy nem is teljes vákuum, mert az üveg alján ott fehérlik egy papírszeletke. Nagynehezen kihalászom és elolvasom:

„Tengerjárónk, az 'ORSZK', átszelte az egyenlítőt. Hurrá!!!”

Fogom az frást, meg az üveget, és megyek vissza az élelmiszerboltba. Elmondom a történeteket.

Az elárúsító gyanús szemeket mereszt rám. — Miért nem vette észre azonnal, és itt? Ön biztosan megitta a sört, utólag kitalálta ezt a históriát! Otoba tréfa!

Hívjuk az igazgatót. Az igazgató kezébe veszi az üveget, belefúj, ingatja a fejét, és kijelenti: — Ez paradox!

— Dehogy — felelem. — Ez teljesen érthető. Ez tengeri palackposta! A hajó átszelte az

Mire jó a művészet?

A pápa fizet

Miért adott mindig is pénzt, fáradságot, energiát a művészetekre az emberiség, amióta csak leszállt a fáról és két lábra állt?

2. Állatbőr lógott az ősember vállán. A fagygyúfáklya fénye ott táncolt a barlangfalon, s ő csak rajzolt, rajzolt, a festékek használt vörös homokkal. Bölényt, nyilakkal, lándzsákkal átszúrt őzelet, térdre rogyó mammutot. Egy másik ősember kinn ült a szabadban, a fa alatt, s elmélyülten formálta az agyagot. Apró szobor került ki a keze alól: furcsa, nőalakú idom. Feje kis gömb, arca szinte semmi, csak haját jelzi néhány vonal. Tulajdonképpen az egész szoborcsocka nem áll másból, mint két hatalmas kebelből, két még hatalmasabb tőpörből, s egy kigömbölyödő, óriási hasból. Torz kis figura, a nőből csak azt jeleníti meg, ami a legfeltűnőbbben mutatja nőiségét. Szinte „absztrakt” módon...

Íme az emberiség első képzőművészeti terméke! A barlangfalra rajzoló, szobrot faragó ősember persze nem tartotta művészetnek, amit csinált. A barlangfestésnek, szoborfaragásnak ugyanolyan gyakorlati célja volt, mint a kővel megfajelt botnak, amellyel az állatokra támadt, vagy a kis kőkésnek, amely az elejtett állat feldarabolására szolgált. Szerszámai formájával először a természetben talált tárgyakat utánozta, s ettől úgy érezte: hatalma lett a tárgyak felett. Az utánzat folytatta. A festménnyel az elejtendő vadat, a zsákmányt akarta előre birtokba venni; biztosítani a vadászat sikerét. A nőszoborral a nő utánozta, s képzeletében ez egyet jelentett a nő megszerzésével, a nő feletti hatalommal.

A természet birtokba vétele: íme, a művészet indítéka, amely alapmotívumként végigkíséri az emberiség történetét. Művészet hozott létre az ősember, hogy megnövelje önmagát, kiterjessze hatalmát a világ felett, de tudatában ez az aktus nem vált külön élete többi, hétköznapi eseményeitől.

A klasszikus görög színház már vallásos ünnepből, bort, termékenységét „varázsoló” szertartásból, tehát ugyan-csak a természet feletti hatalom megszerzésének képzetéből született. A félkör alakú, hatalmas szabadtéri színpad közepén a karvezető sokáig emlékeztetett az egykori varázslópapra, az álarcos színészek a halottaiból újjászülető, meglevenedő istenre. Csak később kezdtek az álarcosok embereket is játszani: királyt, dajkát, pászort, kézművest, s a nézőtérben ülő dajka, pászort, kézműves velük izgult, átélte a szerepeket, s megkívánta, hogy eldöntsék: ki a legjobb író görögönban?

A drámai versenynek nem csekély tiszteletdíja volt, de a nézők sem ingyen koptatták a kópadokat; ha eljöttek — s ki ne jött volna el? — megkapták a pénzt, amitől a munkakiesés miatt eles-

tek. Miért fizetett a görög állam a művészeknek és a nézőknek? Nyilván, mert a közönségnek jól esett, hogy a maguk egyszeri emberi lehetőségein túl, átélhették egységét; s beletartozásukat ebbe a rajtká kívül is létező univerzumba. De nyilván hasznos volt a művészet az állam számára is. Azon felel, hogy a hatalom birtokosai személy szerint maguk is átélhették ugyanezt, segítettek számukra abban, hogy az athéni polgár elfogadja, természetesen tartsa a világnak azt a rendjét, amelyben éltek rabslógaikkal, ellenségeikkel, vallásos hiedelmekkel együtt.

Azután már nehezebb dolga volt a művészeknek. Most a szobrász egy hatalmas síremléket dolgozott; Mózes alakját formálta: fenségesnek, erősnek, nagyszerűnek látta. Majd egy kópóla mennezzete alatt görnyedt évekig ugyanez a művész, s a magas faácsolaton állva, csodálatos embermonstrumokat festett a száradó vakolatra; Adámot, akit megérint, s ezzel életet ad számára az isten; s a többi mitológiai alakot, akikben elsősorban az ember lehetőségeit igyekezett ábrázolni. A művészt Michelangelónak hívták, aki a „számlát fizette”; Gyula pápa névre hallgatott.

Harcias világi pápa volt, a Vatikán földi egyeduralmára tört, kegyetlenkedett, milliókat sanyargatott, hogy a pénz — egyebek között — olyan csodálatos építményekre költse, mint a Szent Péter bazilika, olyan festményekre, mint Raffaello vatikánbéli Madonnája, Michelangelo csodálatos freskója a sixtusi kápolnában. Miért áldozott Gyula pápa ilyen temérdek pénzt a művészetekre? Mindenekelőtt azért, mert személyes hatalmának, marandóságának akart örök emléket állítani

— nem is sikertelenül —, s azért is, hogy e csodálatos műalkotások hirdessék azt a vallásos hitet, azt az ideológiát, amelynek nevében a Vatikán harcolt és az egyház uralkodott. Az már más kérdés, hogy az egyébként vallásos Michelangelo művei inkább az emberi mentális eszményített példák, egy kicsit a kor ellenere, amely a művészt magát egyre pesszimistábbá tette.

A szép francia vidéken egy örület felé tántorgó festő borotvát fogott és levágta fél fülét. Aztán ezt is megfestette; Festő levágott füllel címmel. A festő életében összesen egyetlen képet tudott eladni.

Miért? A kapitalizmus árucikké változtatta a műalkotást, amelynek értékét — s ezzel kicsit a célját is — a kereslet és kínálat piaci törvényei szabályozzák. A művész már nem, vagy csak alig találkozott megrendelőinek igényeivel, s az iparosított műtárgytermelés nem emelte, hanem csökkentette ezeket az igényeket. A piac törvényeibe egyébként sem kalkuláltak bele azt a távoli, közvetlenül kézzel nem fogható hasznót, ami a világ művészi megismeréséből származik. Sőt, jobb, ha egyre kevésbé vállalkozik felfedezésre a művész; azok a bizonyos piaci törvények éppen az ellenkező irányba csábítják. Csak azt tudja még szolgálni a művészet régi, hagyományos, örök emberi célját, aki kapcsolataiban, szemléletében utat talál a kiszolgáltatott, ám feltörekvő milliókhoz.

Igy érkezik el a történelemben a szocialista forradalmak kora, amely ismét „termelőőreket”, néha talán túlságosan le is egyszerűsítve a kérdést — a világ megismerésében, elsajátításában, legyőzésében tartja hatalmas eszközként a művészeteket, amelyek az egyén, az egyes ember számára a közösségi lét átélésének, a világ egészével való azonosulásának feljethetetlen pillanatait hozzák. Természetes hát, hogy a szocialista államok szinte születésük pillanatától kötelezőnek tartják, hogy vállalják a művészetek pénzügyi, anyagi támogatásának nem mindig hálás szerepét.

Bernáth László

A pénznek nincsen szaga

Kasaoka japán város legnagyobb gengszter bandájának vezetője, Shinicsi Aszának kellemes meglepetésben részesítette a városi tanács vezetőjét. Felesége révén egymillió yen adományt ajánlott fel a város szegényházaiban élő idős emberek megsegítésére. A hatóságokat

zavarba hozta a szokatlanul nagy összegű adomány, valamint az, hogy a jó lelkű gengszter éppen bíróság előtt áll illegális játékklubok szervezése miatt. A városi tanács úgy döntött, hogy elfogadja a gengszterfőnök adományát, mivel az „jószándékból” fakadt.

Rohanok ismét az üzletbe. Az elárúsító ferdé szemmel néz rám:

— Ön csúfot úz belőlünk — mondja. — Ön befalja a heringet az üres dobozt meg visszahozza!

Kérem az igazgatót. Az nézi az üres dobozt, ingatja a fejét, és ismét azt mondja:

— Paradox!

— Dehogy — felelem —, teljesen érthető. A konzervgyárban nagy esemény a milliódik doboz konzerv kibocsátása. A szakmában ezt „emlékdoboznak” nevezik. De én éhen maradok tőle!

Az igazgató szerint ez lényegtelen: — Önnek szerencséje van, ember. Ön a milliódik jubiláns doboz tulajdonosa! Ön hálás lehet a konzervgyárnak!

— A gyárnak hálás vagyok — felelem. — De ide, az üzletbe nem azért járok, hogy olvassak, ez nem könyvtár!

Ismét vitatkozunk még egy ideig, majd cseréllek az árut.

Megyek hazá. Az úton izgulok a kompót miatt.

Otthon aztán ellenőrzöm előbb az üveget, majd feleontás után a kompót, a meggyet. Még a magvait is. Es képzelmek semmi trás!

Ez megörvendeztet. Kedvem volna köszönőlevelet küldeni a gyártó cégnek az izletes kompórt!

Palackpostán!

G. Gorn